

1

Autisme Personale Træf

18. september 2025

Trine Lambek Frellsen, VAMiS

"Hvordan forstår og møder vi mennesker med ASF og problematisk rusmiddelbrug"

2

Præsentation

Oplæg med afsæt i erfaringsbaseret viden fra praksis.
Inddragelse af relevant teori og undersøgelser

Begreber

Mennesker med autisme (personen først)

Autister (identitet først)

Neurotypisk og neurodivergent

3

Program

- Helhedsorienteret udredning og tilpasset tværfaglig rusmiddelbehandling
- Et kognitionsperspektiv på autisme og samtidigt problematisk rusmiddelbrug, samt anden komorbiditet
- En helhedsorienteret og belastningsreducerende tilgang

4

En helhedsorienteret misbrugsudredning

Vigtigt at afdække ressourcer og udfordringer, for at kunne tilpasse behandlingen hertil.

- SumID-Q screening for misbrug, konsekvenser og motivation
- MOCA (screeningsinstrument til at undersøge for lettere kognitive forstyrrelser)
- Reys Complex Figure Test (RCFT)
- MCMI-III screening
- Samtaler bl.a. med fokus på rusfunktion, belastningsfaktorer, ressourcer, netværk og sammenhæng mellem misbrug og øvrige udfordringer

5

Kognitiv profil

- Langt mere relevant end et tal (f.eks. IQ)
- At komme ud af et problematisk rusmiddelbrug er en forandringsproces
- En forandringsproces kræver indlæring af ny adfærd og er derfor en læringsproces
- Derfor er det yderst relevant, hvordan man lærer bedst, samt hvilke udfordringer og ressourcer man har

6

Individuelt tilpasset behandlingsforløb

- Tilgang baseret på Den Motiverende Samtale, men tilpasset målgruppen
- Altid et dobbelt fokus på rusmiddelbruget og de bagvedliggende psykiske, kognitive og sociale problematikker
- Koncept bygget op omkring forandringscirklen og et syn på motivation som varierende, særligt hos målgruppen
- Kombinationen af terapiformer et bærende element

7

Kombinationen af terapiformer

‘Buttom up-tilgang’ ift. indlæring er virksom for målgruppen:

- Borgerne kan have svært ved at omsætte viden, hvis de alene får samtalebehandling (top-down).
- ‘Buttom up-tilgang’ tager udgangspunkt i det, borgeren mærker og erfarer og imødekommer således både nedsat forestillings- og refleksionsevne, samtidig med at borgeren træner sig i at registrere og forstå egne kropssignaler, eksempelvis ift. at mærke trang og fysiske/psykiske abstinenser.
- Gentagelse af samme emne ud fra forskellige vinkler sikrer en bredere, mere dybdegående forståelse. Særligt for de borgere, der kan have svært ved at forstå og omsætte verbale instruktioner.

8

Mennesker med autisme i rusmiddelbehandlingen

Egne data:

- 13,5 % af de indskrevne i VAMiS i perioden august 2022 til juni 2025 har en diagnose inden for autismspektret
- Heraf har halvdelen komorbiditet ift. andre psykiatriske diagnoser
- Måske mange flere....

9

Autisme og ADHD komorbiditet

Ses ift. at undersøgelser viser, at

- 20-30% af mennesker med en ADHD diagnose også har autisme (eller færre – undersøgelse siger 1,8%)
- 30-80% af mennesker med autisme har også ADHD (undersøgelse siger 20-30%)

Med andre ord: Der er ikke helt enighed, men komorbiditeten er stor

10

Hvad kan det være?

Symptombillede: Svært selvskadende, misbrugende, følelsesmæssig ustabilitet, kaos i relationer og i livet generelt.

11

Hvad er hvad?

- ADHD
- Bipolar
- Borderline
- PTSD/traumer
- Misbrug/afhængighed af rusmidler
- Autisme

"Sidder det i hjernen eller i følelserne?"

Neurodivergens → symptomidelser → rusmiddelbrug som uhensigtsmæssig mestringsstrategi som forklaring.

12

Vi ser kun toppen af isbjerget

Angst, stress, misbrug, selvskade, vrede (selvhad eller/og had rettet mod omverden), udpræget rigiditet

Uopdaget autisme: Mange år i overkrav, misforstået, manglende psykoedukation, manglende hensynstagen → udvikling af massivt psykisk forsvar (rigiditeten) og symptomidelser

13

Kognitive udfordringer hos mennesker med autisme

- Indskrevne i VAMiS: Præcis halvdelen udviser kognitive vanskeligheder ved testning med MOCA screening i en grad, så de ligger under cut-off. Flere har specifikke udfordringer indenfor enkelte domæner
- Vanskeligheder hos mennesker med autisme og problematisk rusmiddelbrug i VAMiS: Oftest visuospacial konstruktion, eksekutiv funktion og hukommelse

14

Sidehoved

Visuospatial/perceptuel funktion: Udfordringer i dagligdagen

- Udfordringer ift. at genkende og aflæse ansigtsudtryk (der er mange delelementer i et ansigt)
- Kan have svært ved at forstå modeller, skemaer mv. Afkode og skabe mening
- Kan have svært ved at overføre det indlærte fra behandlingen til dagligdagen (anskue enkeltelementer som en del af en meningsgivende sammenhæng)
- Fokus på alle detaljer eller udvælger tilfældige detaljer → svært at danne en meningsgivende sammenhæng
- Indre mentale modeller/skemaer og overbegreber. "Context blindness" (Vermeulen)

15

“Den største udfordring for mennesker med autisme er, at der ikke findes absolutte betydninger i vores verden. Betydningen af næsten alt er kontekstafhængig. Mennesker med autisme er kontekstblinde: de tillægger betydning på en absolut snarere end en kontekstfølsom måde.”

(Peter Vermeulen)

16

Stedehoved

Eksekutiv funktion: Udfordringer i dagligdagen

- Fleksibilitet og ændring af rutiner som udfordring, der kommer til udtryk ift. de eksekutive funktioner
- Vanskeligheder ved igangsætning/initiering (mistolkes som dovne)
- Omsætter ikke (ny) læring til (ny) handling
- Fremstår motiverede, måske også reflekterende, men "gør ikke noget ved det". Kan fejltolkes som manglende motivation – at de "faker" motivationen
- Vigtigt at være undersøgende på HVORFOR det er svært (angstprovokerende at gøre noget nyt, ved reelt ikke hvad der er af muligheder etc)

17

Hukommelse

- For at lagre noget, skal det ind i en meningsgivende kontekst. Visuoperceptuelle udfordringer påvirker hvad man husker
- Stress/overkrav og udfordringer ved social interaktion → et nervesystem i alarmberedskab, der ikke har overskud til at lagre information
- Kognitive udfordringer i sig selv (IQ, misbrug eller andre årsager)

18

Temaer i rusmiddelbehandlingen ved autisme – koblet til rusmiddelbrug som en (uhensigtsmæssig) mestringsstrategi

- Interpersonel fremmedgørelse
- Følelsesregulering
- Sanseintegration som forudsætning for ovenstående – man skal forstå hvad man mærker før man kan regulere!
Overbelastning og stress/overkrav
- Sensoriske udfordringer (hyper- eller hyposensitivitet) og sortering af stimuli
- Rusmiddelbrug som en vane/ritual ("bare sig han skal stoppe!")
- Energiforvaltning og stress/overkrav vs. kedsomhed
- Rusmiddelbrug og maskering (del af eller selvmedicinering for at udholde)

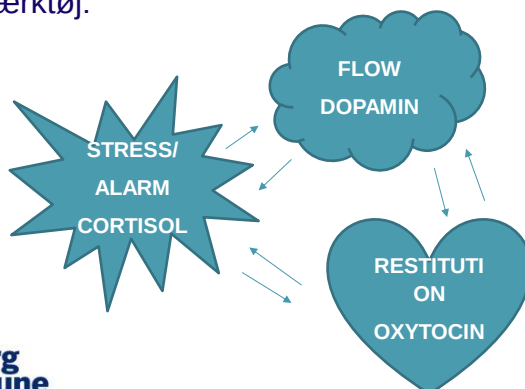

**Aalborg
Kommune**

19

AuD(H)D - Balance og selvregulering

- ADHD og kedsomhed er no go (bore out)
- Autisme og stress er no go (Burn out. Ligeledes med ADHD og stress)
- Konkret værktøj:

**Aalborg
Kommune**

20

Autisme og ADHD ressourcefokus

- Profilen vigtigere end diagnosen! Aldrig forvente noget generelt
- Hvilke kognitive ressourcer har borgeren? – superkræfter, hyperfokus, særinteresser

21

Opmærksomhedspunkter i samtalen

- Udfordringer ift. mentalisering, kontekstblindhed, detaljefokus: *"Det ved jeg ikke" = "Jeg aner ikke, hvad du forventer jeg svarer lige nu".*
- Dobbelt udfordring: Vores neurotypiske udgangspunkt bliver styrende i mødet (vi forventer og fortolker ud fra hvordan vores egen hjerne fungerer)
- "Samtalelabyrinten"/menukort med svarmuligheder
- Tydelighed. Metakognitivt fokus "Jeg spørger om det her fordi..."
- SPØRG! Detektiv frem for ekspert
- Rammernes betydning (eksempel med walk and talk)

22

Komplekse udfordringer kalder på en belastningsreducerende og helhedsorienteret tilgang

23

"Glasset er fyldt"

Komplekse udfordringer i sammenhæng med et højt belastnings-niveau medfører væsentligt nedsat kapacitet til, at arbejde med sig selv og sit rusmiddelbrug

Der må helhedsorienteret arbejdes med et belastningsreducerende fokus

24

Tilgang

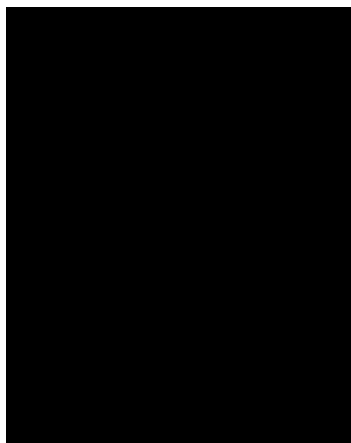
Kontakt før krav!

- Afvejning af "dagsform"
- Fokus på behandlingsalliancen
- Tilpas forventninger og krav
- Stiller store krav til de professionelle
- Husk at sikre, "at deres glas er mindre fyldt"
- Drop "fikser-genet"! – følg borgeren

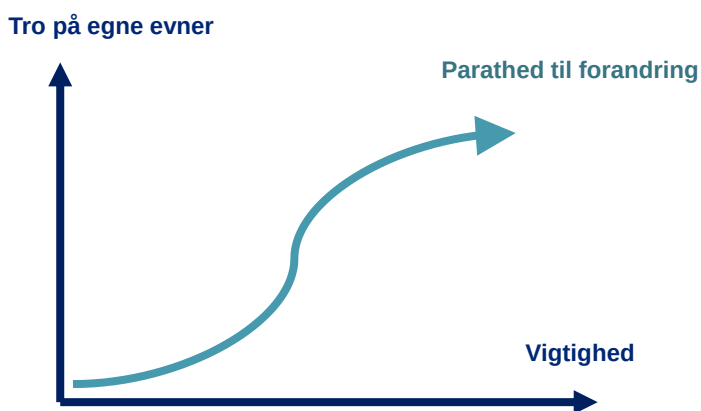
25

Kristian og Mette fortæller

26

Tro, vigtighed og parathed

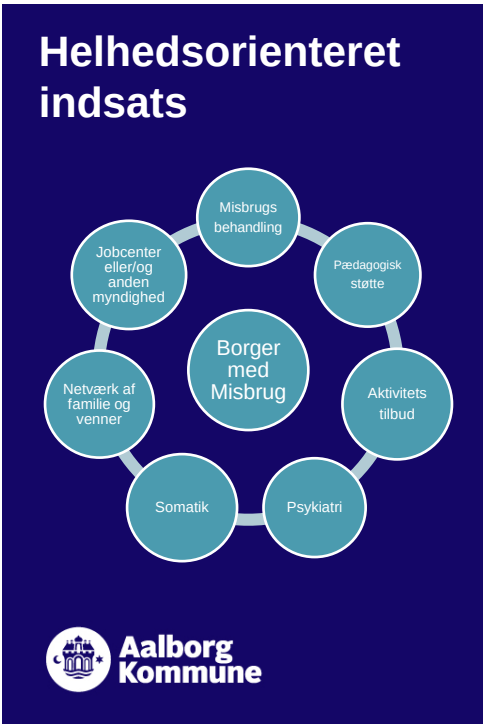
27

Tro kan flytte bjerge... ...Hvis man får hjælp til at løfte dem

- Tro vs. evne – en ekstra dimension, når man arbejder med mennesker med komplekse udfordringer
- Vigtighed/motivation som reelt problem, eller som lavt selvværd og lav tro på sig selv i forklædning.
- Parathed – Der står ofte ret mange andre bjerge i vejen for det bjerg, de ønsker at flytte

28

Vigtigt i fællesskab, at minimere det samlede belastningsniveau, hvis borgeren skal lykkes med sin misbrugsbehandling

29

Spørgsmål, kommentarer og tak for i dag

30

Kontaktoplysninger

Trine Frellsen: trfr-jv@aalborg.dk

VAMiS:

<https://fagfolk.aalborg.dk/social-og-sundhed/misbrug-og-hjemloeshed/vamis>

31

Relevant litteratur om emnerne i dette oplæg

- Autismecenter Nordbo. (2024). *Let's Visualize – Min Autisme*. Retrieved from <https://letsvisualize.dk/>.
- Avelar, C. (2023). *AuDHD: Understanding the Intersection of Autism and ADHD*. The Neurodivergent Brain. Retrieved from <https://theneurodivergentbrain.org/audhd/>.
- Folkehelseinstituttet. (2025). *Stadig flere barn og unge får ADHD- og autismediagnoser*. Retrieved from <https://www.fhi.no/nyheter/2025/stadig-flere-barn-og-unge-far-adhd--og-autismediagnoser>.
- Høgh, H., & Pedersen, M. S. (2023). *Unge med autisme og problematisk forbrug af rusmidler: En afdækning af viden og praksis*. Helsefonden & Metodecentret
- Larsen, R., & Frellsen, T. L. (2024). *Rusmiddelbehandling for mennesker med kognitive vanskeligheder*. I B. Thylstrup, M. Hesse, M. A. Petersen, & S. H. Karsberg (Red.), *Psykisk sårbarhed og rusmidler - sammenhænge og perspektiver* (s. 149-180). Aarhus Universitetsforlag.

32

Relevant litteratur om emnerne i dette oplæg

- Leitner, Y. (2014). *The Co-Occurrence of Autism and Attention Deficit Hyperactivity Disorder in Children – What Do We Know?*. *Frontiers in Human Neuroscience*, 8, 268. doi:10.3389/fnhum.2014.00268.
- Madsen, H., & Frellsen, T. L. (2020). *Erfaringer med misbrugsbehandling til mennesker med udviklingshæmning*. I Sørensen (red.), *Udviklingshæmning – en grundbog*. Forlaget Oligo.
- Miller, W. R., & Rollnick, S. (2014). *Den motiverende samtale – støtte til forandring*. Hans Reitzel Forlag, København.
- Prochaska, J. O., & DiClemente, C. (1986). *Towards a comprehensive model of change*. I W. R. Miller & N. Heather (Eds.), *Applied clinical psychology. Treating addictive behaviors: Processes of change* (pp. 3–27). Plenum Press.
- Revstedt, P. (2004). *Motivationsarbejde*. Hans Reitzels Forlag, København K
- Vermeulen, P. (2023). *Autisme og den forudsigende hjerne: Absolut tænkning i en relativ verden* (U. Gardel, Overs.). Forlaget Pressto.

